

Scenariusz lekcji - *Gułag – system łagrów w Związku Radzieckim. Od 1918 do śmierci Stalina w 1953 roku*

1. Cele lekcji

a) Wiadomości

1. Główny Zarząd Obozów (Gułag)
2. NKWD
3. Wyspy Sołowieckie – pierwszy zespół łagrowy w ZSRR
4. obozy pracy jako instrument terroru
5. obozy pracy jako instrument polityki ekonomicznej – wykorzystywanie pracy więźniów
6. budowa kanału białomorskiego
7. funkcjonowanie łagru
8. kim był zek

b) Umiejętności

1. rozumienie skrótów: NKWD, KGB, Gułag
2. odnajdywanie na mapie Związku Radzieckiego największych obozów pracy przymusowej
3. objaśnianie funkcji jaką pełniły obozy pracy w systemie represji i ekonomice ZSRR
4. porównywanie pod względem metod i skali, systemów represji wobec obywateli stosowanych przez władze carskie i bolszewickie
5. czytanie literatury łagrowej, wyszukiwanie fragmentów opisujących warunki bytowe i sposób zorganizowania obozów

2. Metoda i forma pracy

Nauczyciel sprawdza wiedzę uczniów dotyczącą problemów zawartych w temacie lekcji. Czy są im znane jakieś nazwy związane z systemem łagrowym? Czy wiedzą co to był Gułag? Czy znają utwory literackie poświęcone tej tematyce? Czy ktoś z ich rodziny lub znajomych dzielił się z nimi swoimi wspomnieniami, dotyczącymi obozów pracy w ZSRR?

W formie podającej nauczyciel przedstawia historię rozwoju Gułagu. Uczniowie w tym czasie oglądają zdjęcia przedstawiające życie więźniów w łagrach oraz wskazują na mapie miejsca konkretnych obozów.

Zakończenie zajęć będzie miało charakter powtórzeniowo-analityczny. Klasa wraz z nauczycielem dokona porównania metod i skali represji dwóch despotycznych systemów: carskiego i bolszewickiego.

3. Środki dydaktyczne

1. mapa Związku Radzieckiego

2. kopie fragmentów literatury łagrowej (Sołżenicyn, Szałamow, Herling-Grudziński)
3. zdjęcia przedstawiające więźniów i pracę w łagrach

4. Przebieg lekcji

a) Faza przygotowawcza

Zarysowanie metod i środków, po które sięgały władze carskiej Rosji w walce z przeciwnikami politycznymi. Ogólne opisanie ich charakteru będzie stanowiło materiał dla porównania siły i skali prześladowań opozycji w ramach dwóch przeciwstawnych sobie systemów.

b) Faza realizacyjna

1. powstanie i rozwój systemu łagrowego w ZSRR
 - kiedy powstały pierwsze łagry (1918)
 - jaki miały charakter (obozы pracy dla więźniów z niewysokimi wyrokami)
 - utworzenie Głównego Zarządu Obozów (Gulag)
 - włączenie Gulagu w struktury NKWD – zespolenie systemu łagrowego z więziennictwem
 - dynamiczny rozwój systemów łagrowych związany z planami industrializacji
 - wymienianie i wskazywanie na mapie niektórych zespołów łagrowych (Wyspy Sołowieckie, Workuta, Kołyma)
 - budowa kanału białomorskiego przykładem inwestycji prowadzonej w oparciu o katorżniczą pracę więźniów
 - reorganizacja obozów w II połowie lat 50-tych
2. funkcjonowanie łagrów
 - czytanie fragmentów literatury łagrowej
 - kto trafiał do obozów pracy
 - jak wyglądał transport więźniów
 - pozycja więźniów politycznych i kryminalnych w życiu łagrowym
 - kim był zek
 - jakie prace wykonywali więźniowie
 - zasady reglamentowania racji żywnościowych – wykonywanie norm pracy
 - próby ucieczek i nikłe szanse ich powodzenia
 - warunki bytowe mieszkańców łagrów
 - *Archipelag Gulag* Aleksandra Sołżenicyna - lekturą uświadamiającą zachodniej opinii publicznej wielką skalę tragedii związanej z obozami pracy w ZSRR

c) Faza podsumowująca

Przedstawienie różnych wyliczeń określających przybliżoną liczbę ofiar obozów pracy. Na podstawie wiadomości z lekcji i przytoczonych danych, próba porównania skali represyjności caratu i systemu bolszewickiego.

5. Bibliografia

1. Richard Pipes, *Rosja bolszewików*, przekł. Władysław Jeżewski, Warszawa 2005.
2. Anne Applebaum, *Gułag*, przekł. Jakub Urbański, Warszawa 2005.
3. Norman Davies, *Europa*, przekł. Elżbieta Tabakowska, Kraków 1999.

6. Załączniki

a) Zadanie domowe

„Praca to sprawa honoru, odwagi i bohaterstwa” – głosił napis na bramie jednego z obozów Kołymy. Czy łagry były obozami pracy, czy obozami śmierci? Odpowiedź uzasadnij. Na potwierdzenie swojej tezy przywołaj fakty i dane. (Forma pracy – wypowiedź ustna)

7. Czas trwania lekcji

Jedna godzina lekcyjna.

8. Uwagi do scenariusza

Tematyka łagrowa choć dotyczy faktów i zdarzeń z historii obcego państwa, to w istocie jest również bardzo ważnym elementem polskiej pamięci. Żyją jeszcze bowiem w naszym kraju ci, którzy przeszli przez piekło radzieckich obozów pracy. A przecież wywózki Polaków na wschód nie wiążą się tylko z okresem komunizmu. Już w czasie zaborów, w wieku XIX, w ramach represji za udział w powstaniach narodowych, ciągnęły na Sybir kibitki z polskimi więźniami.

Ale problematyka Gułagu jest dla nas ważna również o tyle, o ile trudno być obojętnym wobec morza cierpienia, które zalało naszych sąsiadów ze Wschodu w I połowie minionego stulecia. Niełatwo jest dziś zrozumieć tych, którzy z nostalgią wspominają czasy stalinowskie. Taka lekcja jak ta i przypominanie takich wydarzeń jak te związane z obozami pracy w ZSRR, mają służyć uwrażliwianiu uczniów na skalę zła, jakiego jest w stanie dopuścić się człowiek, by zrealizować własne cele. To uwrażliwienie jest bowiem najlepszym gwarantem, że takie tragedie nie będą miały miejsca w przyszłości.